

EKONOMİK COĞRAFYA

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı
nuri.yavan@ankara.edu.tr

EKONOMİK YAPI VE SEKTÖREL GELİŞME MODELLERİ

- **Dersin İçeriği**
- Ekonomik Yapının veya Sektörlerin Ölçümü
  - Sektörlerin GSYİH içindeki payı
  - Sektörlerin İstihdam içindeki payı
- Sektörel Gelişme Modelleri
- Fisher-Clark ve Fourastié'nin Üç Sektör Modeli
- Bell'in Sanayileşme Ötesi Topluma dayalı 5 Sektör Modeli
- Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumu Geçiş:
Ekonominin yapısal dönüşümü
- Sanayileşme Ötesi Toplum, Bilgi Toplumu, Deneyim Ekonomisi

Ekonomik Yapı/Sektörlerin Gelişimi

- Bir ülkenin veya bölgenin ekonomik Yapısı veya Sektörlerin dağılımında 2 tür ölçüm aracı kullanılır:
  - Sektörlerin **GSYİH** içindeki payı bakmak
  - Sektörlerin **İstihdam** içindeki payı bakmak

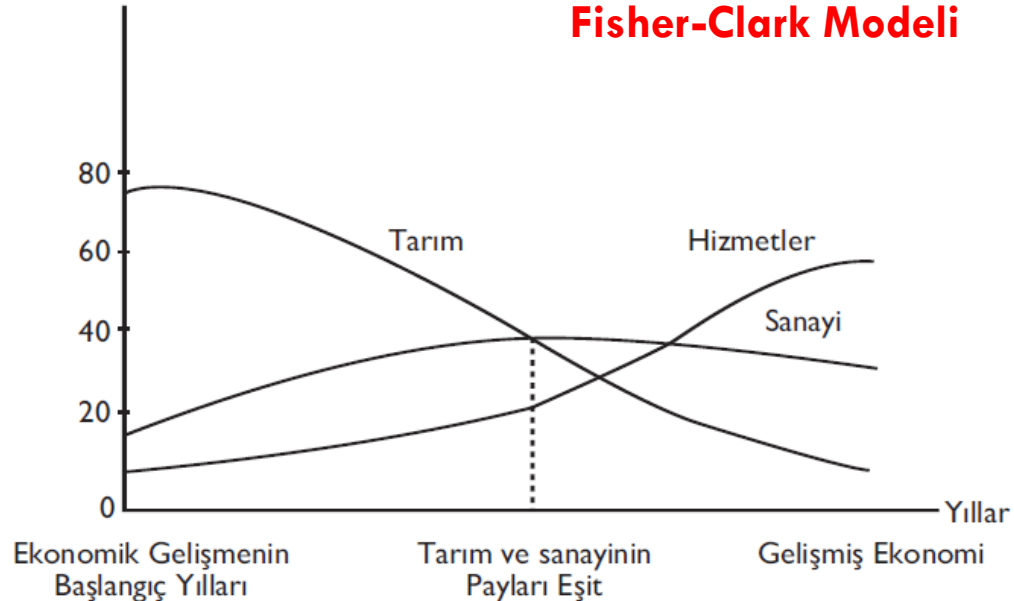
Şekil 1.5

Kalkınma Süreci ve Temel Sektörler

Kaynak: Berber, 2006, s.11

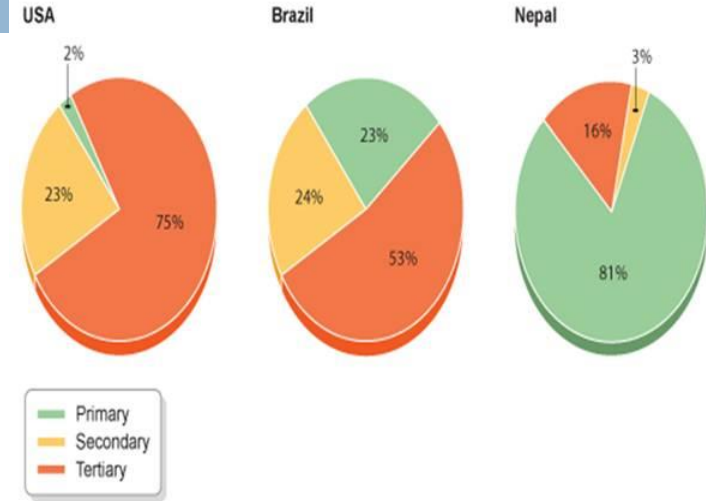
Sektörlerin GSMH İçindeki Payları

Fisher-Clark Modeli

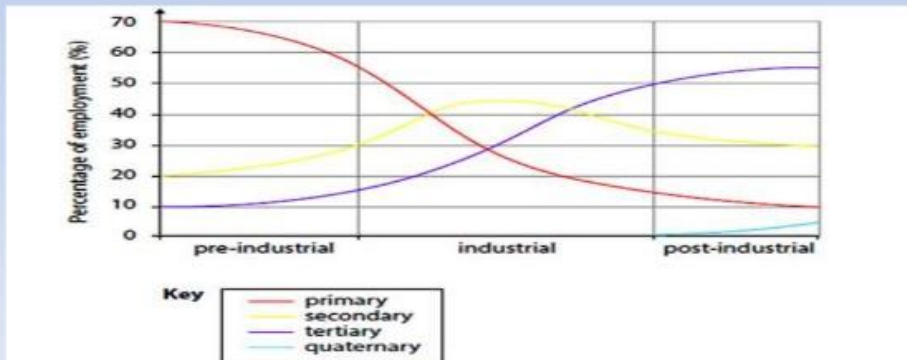
Fisher-Clark Modeli: Ekonominin Üç Sektör Modeli

- Adam Smith ve Karl Marx gibi klasik iktisatçılar hizmet sektörlerini verimli olmayan faaliyetler olarak değerlendirmişlerdir.
- 1930'lara kadar hizmet sektörü önemsiz görülmüş, 1950 sonrası hizmetler ekonomide önemli olmuş:
  - Fisher (1935) ve Clark (1940)
  - Fourastié (1949), Baumol (1967, 2001), and Fuchs (1968)

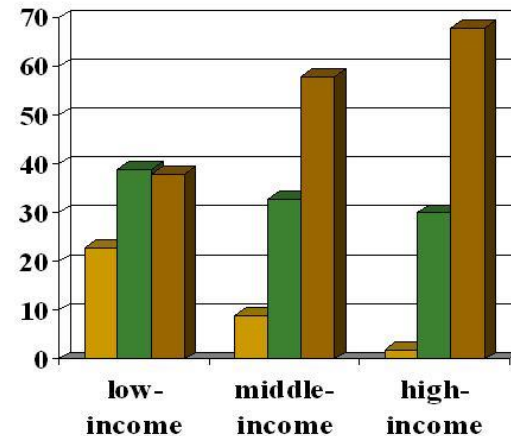

Clarke-Fisher Model

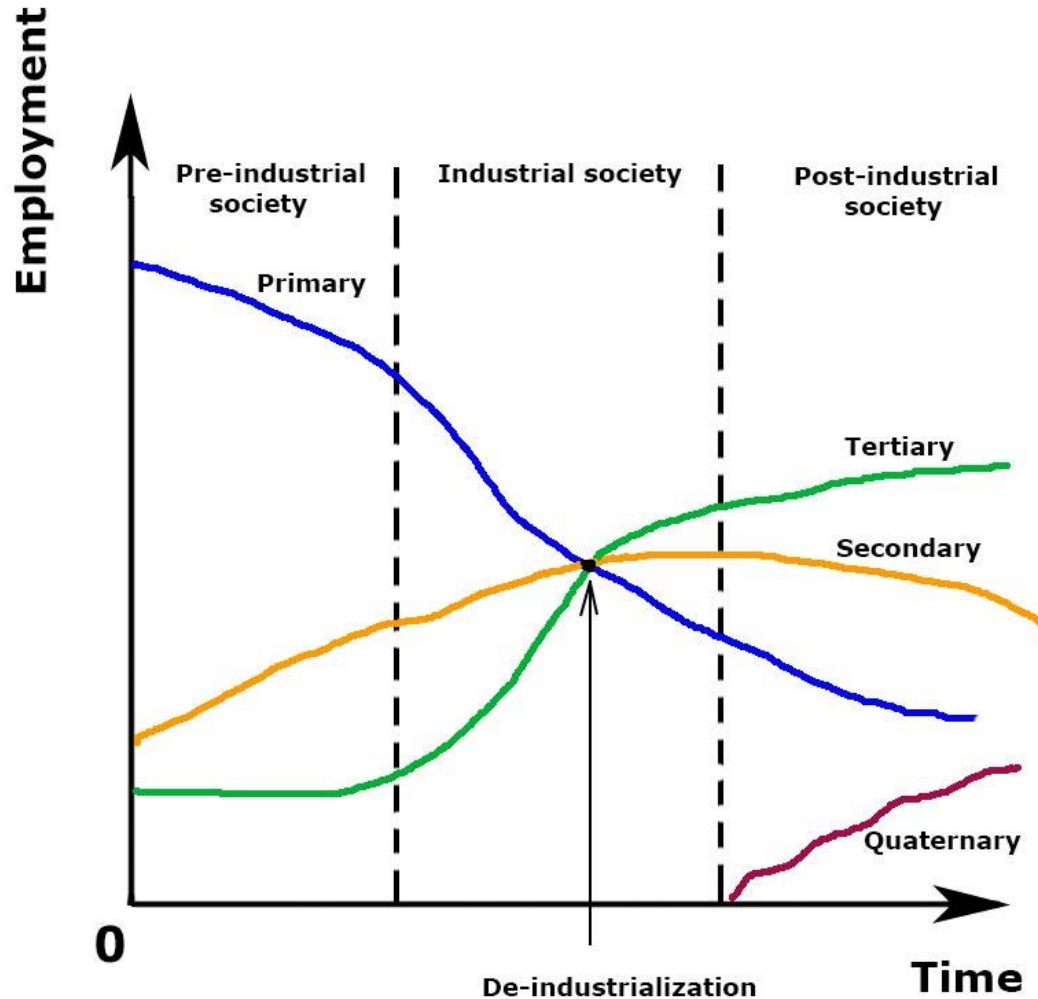
This shows how economic sectors change as a country becomes more developed. Most countries start off with a very high percentage of employment in the primary sector, before becoming more developed and industrial. Primary jobs give way to secondary work. As the country improves and education improves more and more people are able to go into the more skilled tertiary jobs which pay better and so the primary and secondary sectors decline.

Economic Sectors

Fisher-Clark'ın Üç Sektör Modeli: Yapısal dönüşüm

1. Fisher-Clark'ın Üç Sektör Modeli: Yapısal dönüşüm

- Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının hızlanmasının tarım (birincil), sanayi (ikincil) ve hizmetler (üçüncül) olmak üzere üç sektörde uzmanlaşma ve teknolojik gelişme sayesinde sermaye birikimi ile sağlanmasıdır.
- Yapısal dönüşüm sonucu sektörlerin istihdam ve GSYH içerisindeki payları tarımdan sanayi ve hizmetler lehine değişecek ve ülkelerin iktisadi kalkınmaları hızlanacaktır.
- .Fisher-Clark'ın Üç Sektör Modelinin temel tezi, *teknolojik ilerlemenin birincil ve ikincil faaliyetlerde bir düşüş ve üçüncül faaliyetlerde bir artışa paralel olduğu yönündedir. Modele göre zamanla, üçüncül sektör bir ulus içindeki baskın ekonomik sektör haline gelir. **Yapısal değişim veya dönüşüm**, bu nedenle, ekonomik faaliyet ve sermayenin birincil, ikincil ve üçüncül sektörler arasında yeniden konumlandırılmasıdır.*

- Ekonomilerin gelişme açısından belli aşamalardan geçeceğini ileri sürer, toplumda sektörel bazda meydana gelen değişim sürecini bir sürpriz olarak değerlendirmemektedir. **sektörel gelişme modelinin**, ağırlıklı olarak GÜ'lerin yaşadığı bir süreç olduğunu ifade etmek mümkündür.
- Birçok iktisatçı, analizlerini sadece üç aşama ile sınırlandırmıştır. Dördüncüsü ve beşincisi (kuaterner veya kuiner sektörü) ise hizmet sektörünün daha ileri aşamalarını temsil etmektedir ve özellikle Bell tarafından eklenmiştir.
- Ekonomik coğrafyada bunlara bazen hizmet sektörünün alt dalı şeklinde bazen de ondan ayrı bir sektör olarak dördüncü (kuaterner: bilgi ekonomisi/üretici hizmetler) ve beşinci (kuiner: en üst düzey karar verme faaliyetleri) boyut da eklenmektedir, ancak bu boyutlar ekonomik coğrafyada 'deneyim' veya 'tüketim'le ilişkili değil, 'bilgiye dayalı yeni ekonomi'nin hizmet faaliyetlerini tanımlamak için kullanılmaktadır

Yapısal Dönüşüm ve Sektörel Gelişme Modeli

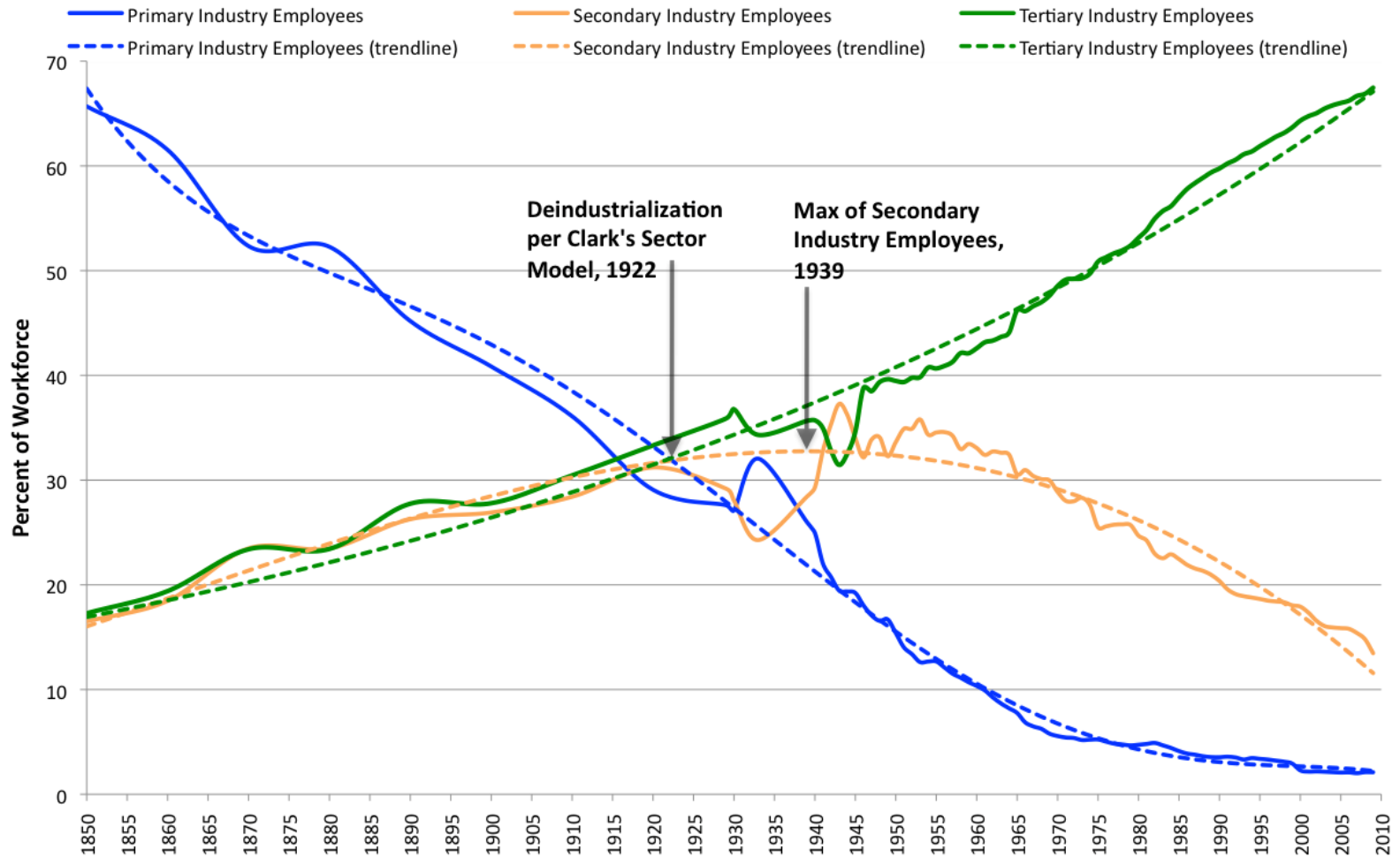
- Ülkeler geliştikçe yapısal dönüşümün kaçınılmaz olacağı vurgulanmaktadır. Bu anlamda **yapısal dönüşüm** ilk teorik temelini Allen Fisher ve Colin Clark tarafından “Clark-Fisher Hipotezi” olarak formüle edilen yaklaşımdan almıştır.
- Bu yaklaşımın öne çıkan özelliği; Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının hızlanmasının tarım (birincil), sanayi (ikincil) ve hizmetler (üçüncül) olmak üzere üç sektörde uzmanlaşma ve teknolojik gelişme sayesinde sermaye birikimi ile sağlanmasıdır.
- Sermaye birikimi tarımdan daha verimli kullanılacağı sanayi sektörüne doğru kayarak daha fazla istihdam yaratacaktır. Ülkenin geliştikçe tarımdan tarım dışı sektörlere, öncelikle madencilik ve imalat sanayine, gelişmenin ileri dönemlerinde ulaşım, iletişim, ticaret, özel ve kamu hizmet işletmelerine kayacağını Kuznets’in de yaklaşımlarında görmek mümkündür (Kenessey, 1987:362).
- Dolayısıyla bu yapısal dönüşüm sonucu sektörlerin istihdam ve GSYH içerisindeki payları tarımdan sanayi ve hizmetler lehine değişecek ve ülkelerin iktisadi kalkınmaları hızlanacaktır (Fisher, 1939; Chenery, 1960:624-654; Clark, 1957:493–495).
- Sektörel değişim süreci, “Üç Sektörlü Ekonomik Gelişme Hipotezi” ile açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu Hipotez, iktisadî kalkınma sürecinde iş gücünün çoğunluğunun önce tarımda, sonra sanayi sektöründe ve en sonunda hizmet sektöründe istihdam edileceğini ortaya koymaktadır. Bu Hipotez, “gelir arttıkça tüketimin nispî ağırlığının ihtiyaçlar hiyerarşisindeki yiyecek, giyecek, barınma gibi temel ihtiyaçlardan lüks ihtiyaçlara kayacağı” hipotezinin iş ve istihdam piyasasındaki ifadesi olarak kabul edilmektedir. (Duruel, 1998: 45).

- Ekonomik gelişme ile ilgilenen İktisatçılar, toplumda sektörel bazda meydana gelen değişim sürecini bir sürpriz olarak değerlendirmemektedir. Mesela, Colin Clark, uluslar sanayileştikçe, istihdamın bir sektörden diğer bir sektöre kaymasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Bir sektörde verimlilik arttıkça, o sektörde bulunan iş gücü bir başka sektöre hareket eder. Bu gözlem, “Clark-Fisher Hipotezi” olarak bilinmektedir ki iş gücünün faaliyet büyüklüğünü dikkate alarak ekonomilerin sınıflandırılmasına imkân sağlar. (Fitzsimmons, & Fitzsimmons, 1994: 5) Clark, yapmış olduğu incelemelerinde sektörlerle ilgili sınıflandırmasını ortaya koyduktan sonra, toplumlarla ilgili değişim sürecini şu şekilde ifade etmektedir: (Clark, 1957: 490)
- “Toplumlar zamanla, ekonomik açıdan daha da gelişir. Böylece tarım sektöründe istihdam edilenler, sanayi sektöründekilere nazaran; daha sonra da sanayi sektöründe istihdam edilenler, hizmet sektöründekilere nazaran azalma eğilimine girer...”
- Ayrıntılı olarak ifade etmek gerekirse, bu Hipotez; ekonomilerin gelişme açısından belli aşamalardan geçeceğini ileri sürer. Düşük gelir seviyesinde iken, bir ekonomi belirgin bir şekilde ziraat özelliğindedir. Teknolojik gelişme ve buna bağlı olarak artan ziraat verimliliği sayesinde gelir arttıkça, hem ziraat üretiminde hem de ziraat emekinde bir fazlalık oluşacaktır ve bunlar, sanayiye hareket edecektir. Sanayide ilerleme sağlandıkça ve bununla birlikte verimliliği artırıcı faktörlerdeki ve makineleşmedeki gelişmeler ziraat üretimi artırdıkça, en geniş istihdam, sanayi sektöründe olacaktır. Neticede, sanayi sektörü de tarım sektöründeki gelişim sürecini yaşayacaktır. Teknolojik gelişme, yüksek verimliliği beraberinde getirecektir ve bu kişi başına geliri daha da artıracaktır. Emek de hizmet sektörüne doğru hareketlenecektir. (Karauçak Oğuz, 1987: 8).

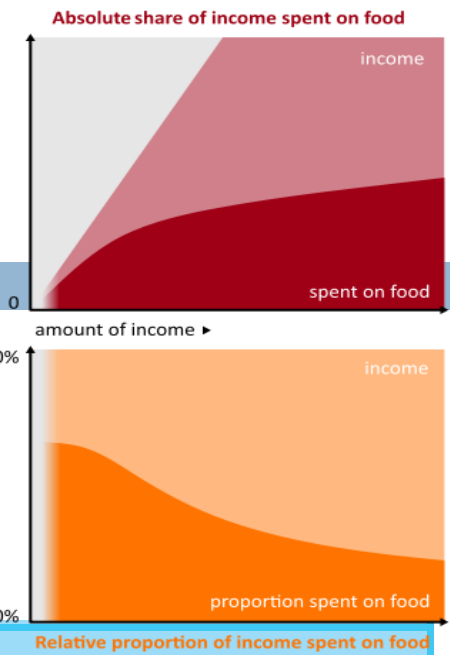
ABD Ekonomisinin Yapısal Değişimi

Clark's Sector Model, US

Clark, Fisher ve Fourastié'nin farklı kriterlerine göre üç sektör modeli

Engel Yasasına göre, gelir arttıkça, gıdaya yapılan toplam harcama artsa bile, gelirden gıdaya harcanan oranın azalmaktadır. Hizmetlere olan talep, gıda ve mallardan daha hızlı artmaktadır.

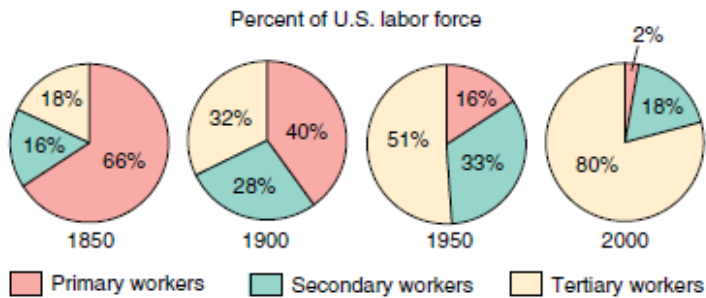

	Fisher	Clark	Fourastié
Kriter	Talebin gelir esnekliği	- İş gücü dağılımında değişim - Üretilen malın türü	Teknik ilerleme
Birincil sektör	Inelastik	- İstihdamın azalması - Tabii maddelerin üretimi	Orta düzeyde bir teknik ilerleme
İkincil sektör	Az esnek	- Önce istihdamda artış, daha sonra azalış - Maddi malların üretimi	Yüksek düzeyde teknik ilerleme/makineleşme
Üçüncül sektör	Esnek	- İstihdamda artış - Maddi olmayan malların üretimi	Düşük teknik ilerleme

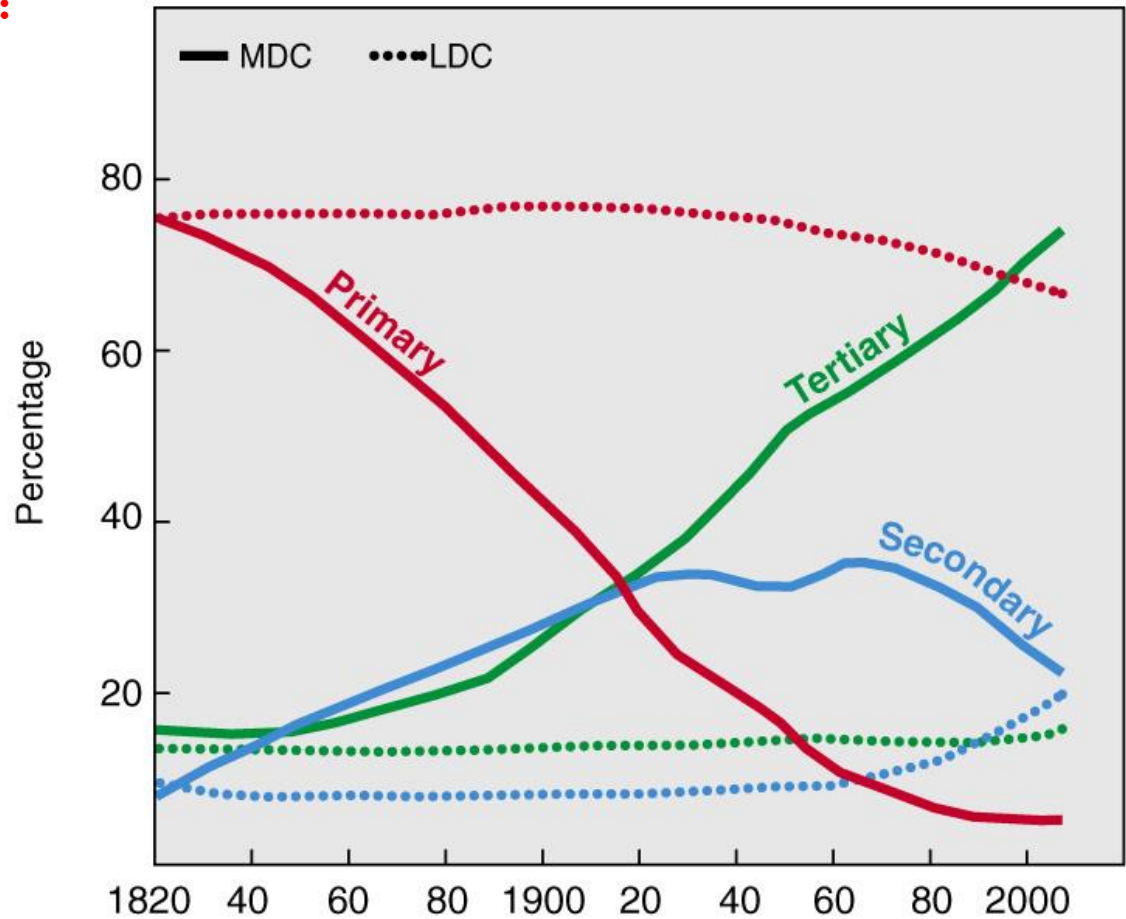
Ekonominin Sektörel Gelişimi ve Yapısal Değişimi

MDC: More Developed Countries: **GÜ:**
Gelişmiş Ülkeler

LDC: Less Developed Countries: **AGÜ:**
Az Gelişmiş Ülkeler

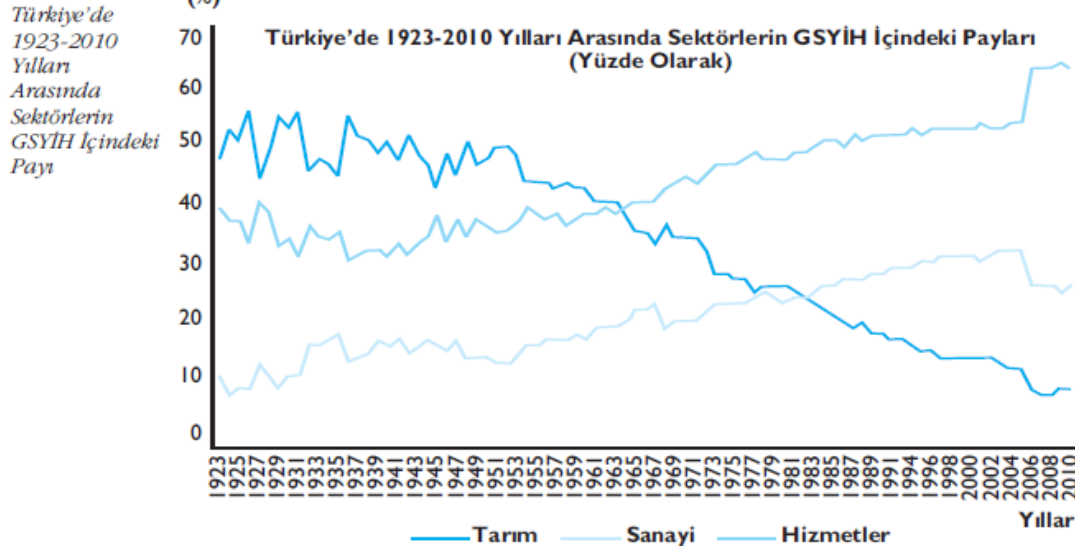
Figure 9.25 The changing sectoral allocation of the U.S. labor force is a measure of the economic development of the country. Its progression from a largely agricultural to postindustrial status is clearly evident.

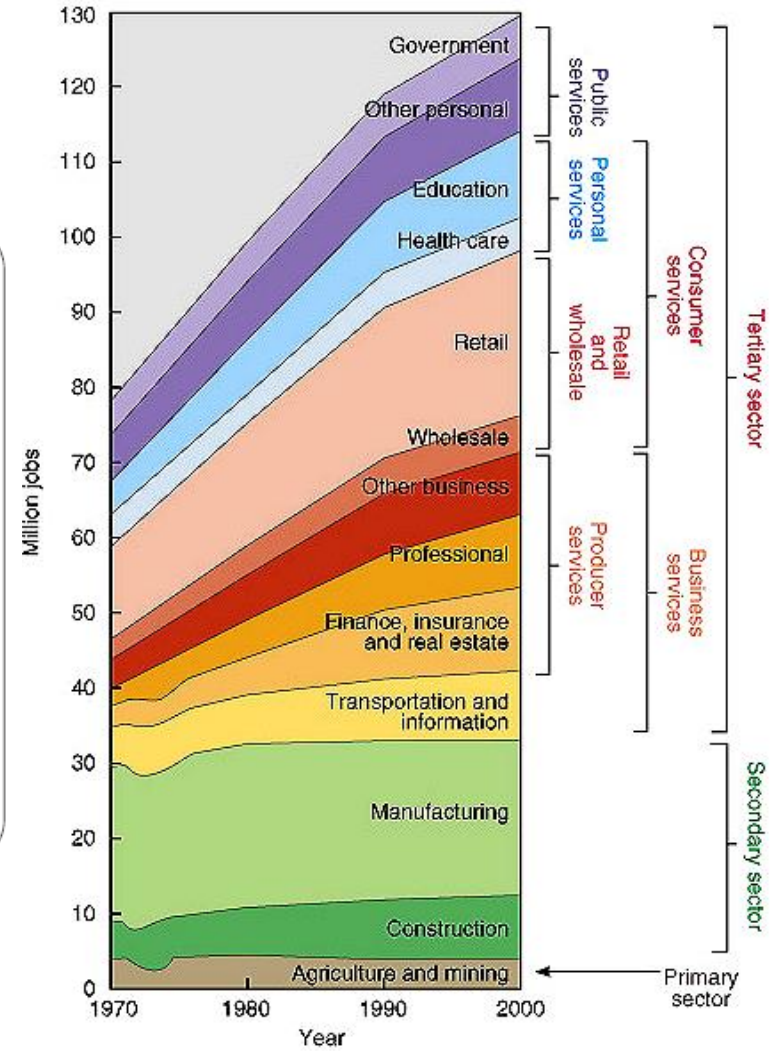
ABD'de de İstihdamın Sektörel Dağılımı ve Değişimi (1970-2000)

TR'de de İstihdamın Sektörel Dağılımı ve Değişimi (1923-2010)

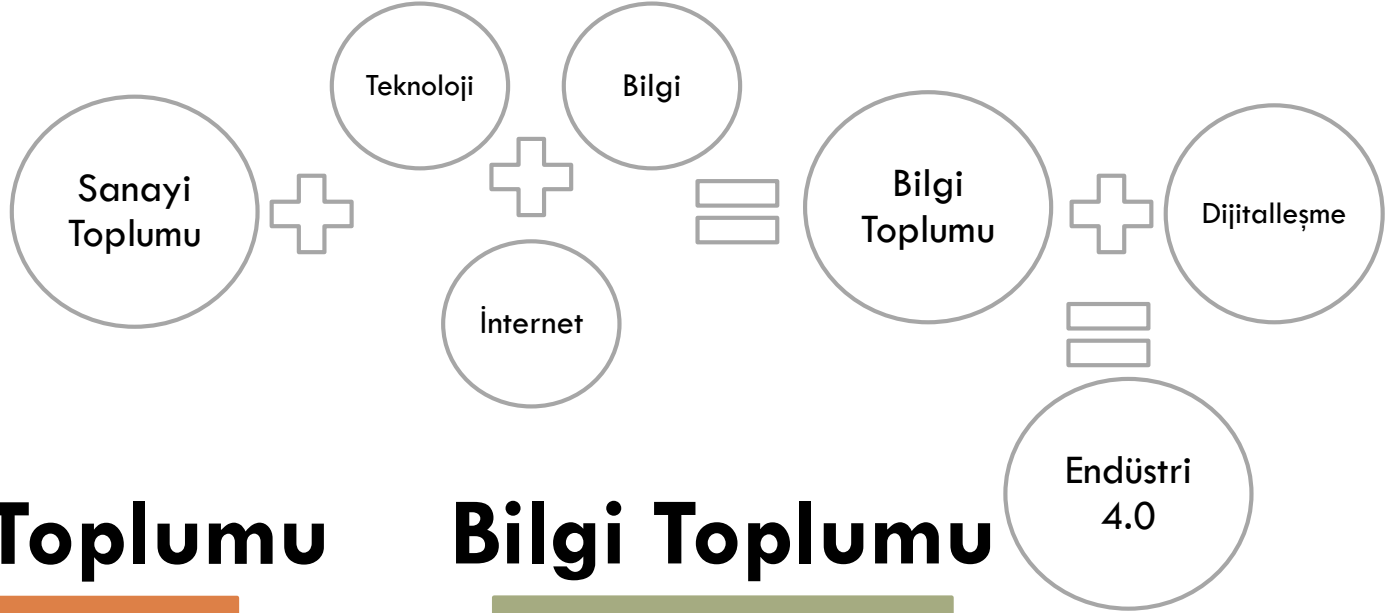
Şekil 2.3

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr>

Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumu Geçiş: Ekonominin yapısal dönüşümü

Sanayi Toplumu

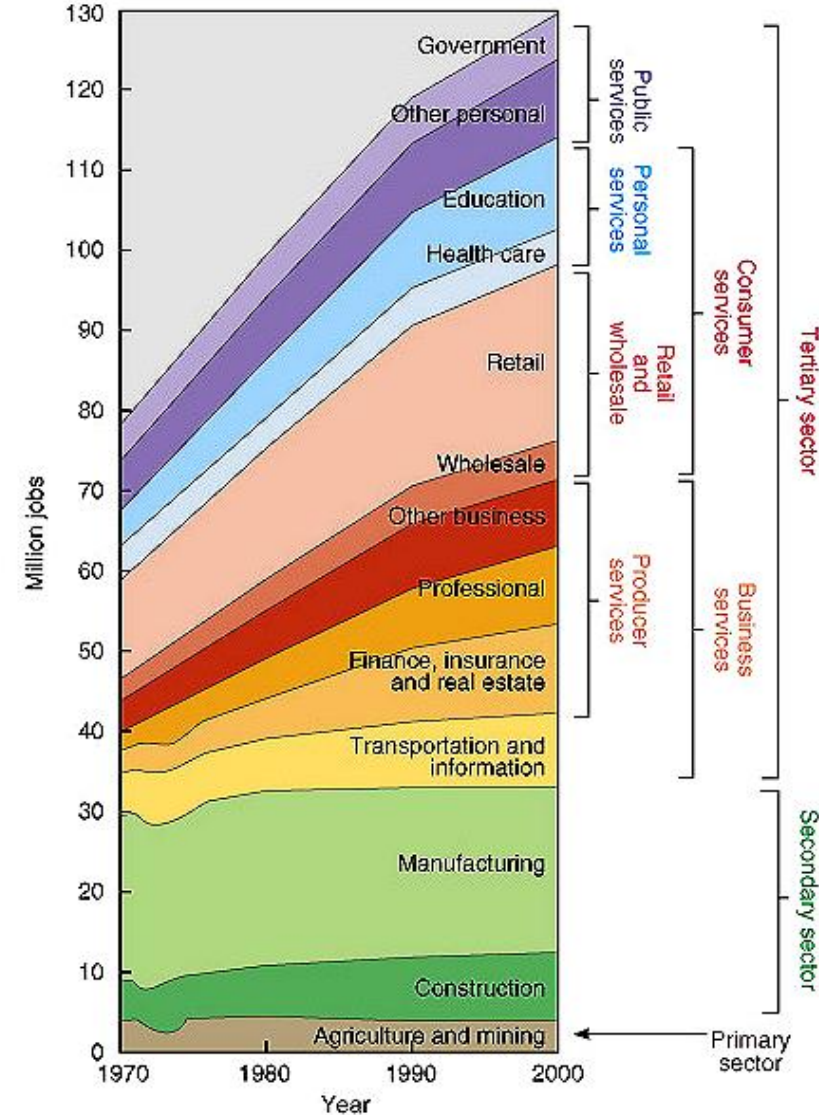
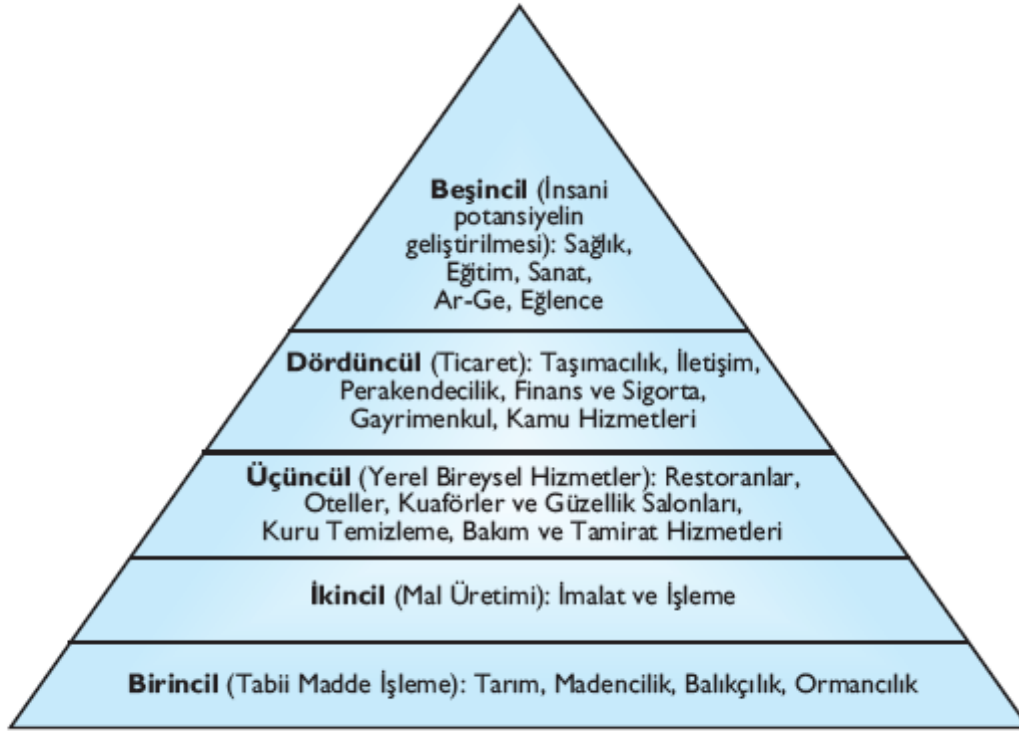
- Maddi Sermaye
- Üretimde Makineleşmenin Etkisi
- Kol Gücü
- Sanayi Mal ve Hizmet Üretimi

Bilgi Toplumu

- İnsan ve Bilgi Sermayesi
- Üretimde Bilgisayar Teknolojisinin Etkisi
- Beyin Gücü
- Bilgi ve Teknolojinin Üretimi

Post-sanayi (Bilgi Toplumu) toplumu teorisi: Bell'in 5 Sektörlü Ekonomi Modeli

Bell ve Toffler: Sanayileşme Ötesi Toplum, Bilgi Toplumu, Deneyim Ekonomisi

- Ekonomik ve toplumsal dönüşümün köklü şekilde başladığına dair ilk tespitler 1970'lerde **Alvin Toffler (1970) ve Daniel Bell (1973)** tarafından dile getirilmiştir.
- Gerek Bell, gerekse Toffler, kapitalist ekonominin tarım ve sanayi toplumu aşamalarını geçerek üçüncü (hizmet) sektördeki muazzam büyümeye bağlı olarak **artık “bilgi toplumu”** haline gelmeye başladığını ve bu yeni toplum ve ekonomi aşamasında en önemli girdinin emek ve sermayeden ziyade “bilgi” ve ona bağlı iletişim teknolojileri olduğunu ileri sürmüşlerdir.
- Ekonominin sektörleri arasında hizmetler sektörünün önlenemez yükselişi söz konusu olmaktadır.
- Bell, sanayi sonrası toplumun, nitelikli işgücünü barındıran hâkim bir sınıf eşliğinde, bilginin merkezde olduğu bir hizmet ekonomisinde yer aldığını ifade etmiştir (Barutçu, 2006: 48).
- Buna paralel olarak, sanayileşmiş dünyada işgücünün dörtte üçü hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Yine ABD’de yaratılan yeni işlerin büyük bir kısmı hizmetler sektörü çatısı altında yer almaktadır. Özünde tarım ve imalat sanayini kapsayan faaliyetler, hizmetler sektörü altında gelişmiş ekonomilerde hasıladan ve istihdamdan aslan payını almaktadır (Harrington, Warf, 1995: 53)

- Alvin Toffler (1970:117)'in *Future Shock* adlı kitabında ekonomiyi şöyle tanımladığını görmekteyiz: “*Ekonomi maddi bir memnuniyeti sağlamaya tasarlanmış sistemden, psikolojik hazzın sağlanmasına yönelik bir ekonomi yaratılmasına doğru dönüşmüştür*”.
- Bu nedenle yeni kavramsal biçim ve içeriğiyle ‘**deneyim ekonomisi**’, aslında bu görece eski düşüncelerin günümüz dünyasıyla yorumlama (yeniden bağlamlama) ve sistematik bir biçimde tanımlama sürecidir.
- Böylece deneyim ekonomisi kavramı esas olarak küresel ekonomideki dönüşümün ve hizmet sektöründe değişen tüketici taleplerinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.
- Değişim, tüketimin sadece bir mal ve hizmet satın alma pratiğinden öteye geçerek bir şekilde deneyim yaratma ve deneyim yaşama isteğinin aracı olarak realize olmaktadır (Pine ve Gilmore, 2011).

Clark'ın Sektör Modelinin Ötesi

